

“ภูมิปัญญาชาวบ้านกับ เกษตรกรรมแผนใหม่ : มุมมองที่หากคนมอง”

ผู้ดำเนินการอภิปราย : ศาสตราจารย์ ดร. สมศักดิ์ สุขวงศ์⁽¹⁾

ผู้ร่วมอภิปราย : พระครูพิทักษ์นันทคุณ⁽²⁾

สุรพล ดวงแข⁽³⁾ กำราบ พานทอง⁽⁴⁾

วีรวรรธ วีระประศาสน์⁽⁵⁾ พูลจิตต์ กาลพัฒน์⁽⁶⁾

ศาสตราจารย์ ดร. สมศักดิ์ สุขวงศ์ ได้กล่าวนำในเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้านกับเกษตรกรรมแผนใหม่ โดยมีมุมมองว่า ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนมาเป็นกรุงเทพฯในปัจจุบัน คนเฝ้าไทยไม่ว่าจะอยู่ในภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง หรือภาคใต้ก็ตาม ระบบการเกษตรจะเป็นไปตามลักษณะพื้นที่ คือพื้นที่ลุ่มก็จะใช้ทำนา พื้นที่ดอนก็จะใช้ทำไร่ ตรงไหนเป็นแหล่งน้ำลึก น้ำไหลก็รักษาเป็นป่าไว้ รอบบ้านก็ทำสวน ระบบการเกษตรจึงเป็นองค์รวม (Composit System) วิธีชีวิตจะไม่ได้ผูกพันอยู่กับพื้นที่การเกษตรเท่านั้น บางครั้งก็ต้องเข้าไปในป่าไปหาหน่อไม้และอาหารอื่นๆ จึงมีการสร้างชุมชนขึ้นมา สร้างความแข็งแกร่งของชุมชน สร้างระบบชุมชนขึ้นมาซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาจากวิถีชีวิตของคนไทยเพื่อต้องการรักษาสิ่งแวดล้อม รักษาสัตว์ รักษาป่า และระบบการเกษตรที่เป็นองค์รวม และวันนี้ก็จะมีวิทยาจากภาคต่างๆ ได้มาบรรยายถึงภูมิปัญญาชาวบ้านกับระบบเกษตรกรรมทางเลือก

พระครูพิทักษ์นันทคุณ ได้มีมุมมองในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ซึ่งท่านได้ตั้งกลุ่มอหังเมืองน่านขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการประสานร่วมกันทั้งภาคพระสงฆ์ องค์กรเอกชน ภาครัฐ ตลอดจนถึงประชาชน ในการทำงานร่วมกันสำหรับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ดังนั้นกิจกรรมของกลุ่มอหังเมืองน่าน จะดำเนินการทุกเรื่องทุกด้าน เริ่มต้นจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้โดยอาศัยพิธีกรรมทางศาสนาเข้าไปเสริม มีการนำเด็กที่ด้อยโอกาส ซึ่งเป็นชาวเขาเมื่อจบชั้นประถมปีที่ 6 แล้วไม่รู้จะไปทางไหนให้มาบวชเรียนต่อ โดยมีทางเลือกได้หลายด้าน เช่น ด้านปริยัติธรรม ภาษาบาลี สายสามัญ เป็นการลดจำนวนคนทำลายป่าลง นอกจากนี้การชะลอลดจำนวนบุคคลากรที่จะเข้าไปทำลายป่า ก็อาศัยพิธีกรรมทางศาสนาเข้าไปดำเนินการ เช่น การบวชคน เราก็ได้ประโยชน์เราก็บวชป่าไปด้วย ซึ่งจะเป็นกุศโลบายให้เกิดความรัก ความหวงแหน และความเกรงกลัว และจัดให้มีการถวายทานผ้าป่าต้นไม้โดยมีพันธุ์ไม้ กล้าไม้ มารวมๆ กันเป็นกองผ้าป่า ใครมาถวายทานก็แลกต้นไม้ไปปลูกร่วมกันในที่สาธารณะ

(1) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(2) กลุ่มอหังเมืองน่าน

(3) มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์

(4) เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคใต้ (5) โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ

(6) เกษตรกรจังหวัดศรีสะเกษ

การส่งเสริมอนุรักษ์แม่น้ำ ได้จัดตั้งโครงการรักษแม่น้ำลำธาร โดยได้ดำเนินการกัน เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ไว้ตามเขตต่างๆ ในหมู่บ้าน หรือใกล้วัด วัดไหนอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำอนุรักษ์ก็กันขึ้นเป็นเขตอุทยานหน้าวัด เมื่อมีการให้อาหารปลา ปลาก็จะมารวมกันจนกลายเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำธรรมชาติขึ้น นอกจากนี้ยังทำการให้มีการทำการอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่นส่งเสริมอาชีพทอผ้าลายลายนานย้อมสีธรรมชาติ ทำไม้กวาด การจักสานและหัตถกรรมต่างๆ นอกจากนั้นทางกลุ่มอีกเมืองน่านยังส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ให้มีการฝึกซ้อม การละเล่น การฟ้อนรำพื้นเมือง การเล่นสะล้อ ซอซึง แล้วหางานให้เยาวชนทำ เช่นเปิดการแสดงในสถานที่ต่างๆ สำหรับในด้านการเกษตรก็จัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกร เพื่อให้เด็กมารวมกลุ่มทำการเกษตรร่วมกัน และรูปแบบของการเกษตรต้องเป็นแบบใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคมส่วนร่วม ส่วนด้านของพระภิกษุ สามเณร ที่มาบวชได้ทำประโยชน์ให้กับสังคมโดยจัดตั้งกลุ่มพุทธบุตรขึ้นเพื่อให้ออกทำงานเพื่อสังคม อบรมนักเรียน อบรมประชาชน

ในตอนสุดท้ายท่านพระครูพิทักษ์นันทคุณ ได้บรรยายสรุปให้เห็นว่าระบบการเกษตรสมัยก่อนที่จังหวัดน่านจะแบ่งเป็น 3 ระบบ คือระบบปลูกพืชหมุนเวียนในที่สูง ระบบปลูกพืชไม้ผลหลายๆ อย่างผสมกัน ที่ดอนและในพื้นที่ลุ่มก็จะใช้ทำนา และพื้นที่ป่าที่เหลือกก็จะเป็นธรรมชาติสำหรับเป็นแหล่งอาหารและของป่า สำหรับเทคโนโลยีการผลิตการทำนาก็จะใช้วิธีธรรมชาติ ไม่มีการใส่ปุ๋ย การไม่ใช้สารเคมีในพื้นที่ดอนทำสวน ก็จะมีการปลูกไม้ผลต่างระดับกันหลายชนิด แต่เมื่อมีการพัฒนาการเกษตรในระยะ 30 ปีที่ผ่านมาได้มีการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชไรชนิดต่างๆ เพื่อเป็นพืชส่งออกต่างประเทศ จึงต้องมีการลงทุน มีการกู้ยืมเงินจาก ธกส. มาซื้อปุ๋ยและสารเคมี ทำให้มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า เกิดป่าเสื่อมโทรม ซึ่งต้องมีการปรับปรุงป่าเสื่อมโทรม โดยการปลูกป่าเศรษฐกิจ หรือปลูกไม้ผลพืชเดี่ยว และเกษตรกรที่ดำเนินการจะต้องเป็นเกษตรกรรายใหญ่เท่านั้น พระครูท่านจึงได้มีความคิดเห็นว่าจะระบบการเกษตรในปัจจุบัน ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานมาในกรุงเทพฯ เด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวเมื่อจบการศึกษาแล้วก็เข้าไปกรุงเทพฯ เกิดค่านิยมแข่งขันกันทุกอย่างทุกทาง วัฒนธรรมชุมชนก็หายไป จนเกิดค่านิยมหนึ่งว่า “ข้าวโพดเข้าที่ไหนภูเขาหัวโล้นถึงที่นั่น ไฟฟ้าเข้าถึงที่ไหนหนี้สินไปถึงที่นั่น ถนนเข้าถึงไหนภูเขาอดวายไปถึงที่นั่น หน่วยราชการไปตั้งอยู่จุดไหนอบายมุขอยู่จุดนั้น” ดังนั้นในสังคมยุคปัจจุบันสิ่งไหนที่เราควรจะต้องช่วยแก้ไขให้ถูกต้อง การทำการเกษตรควรทำตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า คือให้รู้จักความพอดี ใช้แต่พอดี กินแต่พอดี และใช้ธรรมชาติอย่างพอดี

นายสุรพล ดวงแข ได้มีมุมมองในด้านภูมิปัญญาของชาวบ้านโดยการอภิปรายประกอบภาพนิ่งซึ่งสรุปใจความของการอภิปรายที่เน้นหนักเกี่ยวกับเรื่องชุมชนดังนี้

ความเป็นชุมชนคือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การสื่อสารกันและกัน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นคนในชุมชนสามารถจัดการกันเองได้หมด และชุมชนนี้กระจายกันอยู่ทั่วประเทศ แต่ในช่วงหลังนี้ระบบต่างๆ จากตะวันตกได้เข้ามาทำให้เกิดการมองเฉพาะจุดมากขึ้นในชุมชน ชุมชนจึงถูกแบ่งแยก

เป็นส่วนๆ เช่น วัดก็อยู่ส่วนวัด บ้านก็อยู่ส่วนบ้าน ไม่มีการยุ่งเกี่ยวกัน ดังนั้นในปัจจุบันจึงพบปัญหาการเป็นโรคจิต การฆ่าตัวตาย การกินยาฆ่า เป็นต้น ในชุมชนสมัยก่อน ชุมชนทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นวัดในศาสนาพุทธ สุเหร่าในศาสนาอิสลาม โบสถ์ในศาสนาคริสต์ สิ่งเหล่านี้จะเป็นศูนย์กลางที่สำคัญต่อชุมชน ดังตัวอย่างท่านอาจารย์มหาจันทร์ ได้เป็นผู้นำร่วมมือกับชาวบ้านที่ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างอยู่มาดำเนินการทำพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายไปแล้วให้กลับคืนมาเป็นป่าเช่นเดิมโดยใช้เวลา 4-8 ปี เมื่อสภาพป่าเริ่มคืนกลับมาชุมชนก็สามารถใช้ประโยชน์จากป่านั้นได้ แต่การใช้ประโยชน์จากป่าต้องใช้แบบไม่ถอบโกย ต้องใช้แบบพอกิน และรู้จักประมาณ เพราะเมื่อนำพื้นที่ป่ามาทำการเกษตรมากขึ้น เรามองเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพโดยการใช้สารเคมี การเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกให้มากขึ้นปัญหาที่ตามมาคือมีความแห้งแล้ง และน้ำท่วมเกิดขึ้น

ในปัจจุบันนี้ ทรัพยากรป่าไม้ที่คงเหลืออยู่ ยังเลี้ยงชุมชนที่อยู่ในเขตป่าประมาณ 10 ล้านคน เขาต้องพึ่งพาป่าอยู่ในด้านไปหาปลาตามหนองน้ำ เข้าป่าไปหาของมาขาย แต่เนื่องจากเกรงว่าป่าจะถูกทำลาย จึงมีนโยบายที่จะนำคนออกมาจากป่า โดยนำอุตสาหกรรมเข้ามาเพื่อคนจะได้มีงานทำ จึงเป็นผลร้ายทำให้ชุมชนในเขตป่า ที่ช่วยในการอนุรักษ์ป่าหายไป เช่น ชุมชนในป่าพรุ ป่าพรุเปรียบเหมือนรถยนต์ที่มีสี่ล้อ คือ สามารถหาปลาได้ เอาไม้ไปใช้ได้ เลี้ยงสัตว์ได้ และยังหาพืชผักอาหารกินได้ แต่เมื่อกั้นน้ำให้เป็นอ่างเก็บน้ำ น้ำจะท่วมป่าพรุทำให้ตายหมด ที่เคยหากินในป่าพรุได้ก็หมด ชุมชนในป่าพรุจึงล่มสลาย ดังนั้นหน่วยราชการที่เข้าไปดำเนินการในป่าพรุน่าจะมีการประสานงานกันหลายๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อมูลทางวิชาการต่างๆ มารวมกันว่าจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร

ในเรื่องขององค์กรมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า ทางมูลนิธิพยายามส่งบุคลากรเข้าไปในหลายพื้นที่เพื่อพยายามจะดึงชุมชนกลับมา รวมทั้งดึงราชการเข้าร่วมในชุมชนด้วย โดยหวังว่าจะได้นำวิชาการเข้าไปปรึกษาหารือรวมทั้งความรู้ต่างๆ ที่ตกทอดกันมา รื้อฟื้นมาใช้ใหม่ให้ชุมชนเหล่านั้น เมื่อรวมตัวกันแล้วมีพลังดำเนินการกิจกรรมในลักษณะของการเกษตรแบบผสมผสานทดแทนพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง โดยมีไม้ผลหลายๆ ชนิด เช่น ฝรั่ง มะละกอ กล้วย มะม่วง ขนุน ฯลฯ ถึงแม้มีตัวอย่างให้เห็นที่จังหวัดนครราชสีมา ว่าชาวบ้านทั้งหมู่บ้านจะทำเกษตรผสมผสานแล้วเอาตัวรอดได้ประมาณ 15% ที่เป็นไปได้และได้ดีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับความตั้งใจ การตัดสินใจของเกษตรกรแต่ละราย ตัวอย่างของระบบการเกษตรในบริเวณชายฝั่งทะเลของจังหวัดปัตตานี ชาวบ้านได้รวมตัวกันควบคุมเรืออวนลุนอวนลากไม่ให้ลากทำลายในระยะ 3 กิโลเมตรจากชายฝั่งทะเล ซึ่งจะทำให้บริเวณนั้นชาวบ้าน มีอาหารทะเลโดยเฉพาะ ปูและปลาบริโภค นอกจากนี้ชาวบ้านจังหวัดตรังรวมตัวกันเป็นองค์กรชาวบ้าน โดยร่วมมือกับหน่วยราชการสำหรับอนุรักษ์เต่าทะเล

ชุมชนของคนกะเหรี่ยงที่ทุ่งใหญ่วิธีทำการเกษตรที่ลึกซึ้ง และเข้าใจระบบนิเวศน์จริงๆ ที่บ้านของเขาจะมีทุกอย่าง มีหมาก มะม่วง ขนุน ทุเรียน สำหรับในนาเขาจะปลูกข้าวอยู่ 1-2 ปี หลังจากนั้นจะทิ้งไว้ 7-8 ปี แล้วจึงค่อยกลับมาดำเนินการใหม่ เป็นการใช้พื้นที่แบบหมุน

เวียน บางทีจึงถูกมองว่าพวกนี้บุกรุกทำลายป่า แต่ในความเป็นจริงเขาใช้พื้นที่อย่างชาญฉลาด และเขาได้ทิ้งพื้นที่ให้กลับมาเป็นป่าไม้เสียก่อน จึงกลับเข้าไปทำใหม่ สำหรับการปลูกข้าวคนกะเหรี่ยงจะปลูกข้าวหลายๆ พันธุ์ไว้ในพื้นที่เดียวกัน เหตุผลก็คือต้องการให้ข้าวสุกเก็บเกี่ยวไม่พร้อมกัน ลดความเสี่ยงจากการระบาดของโรคศัตรูพืช นอกจากนี้ในพื้นที่นาจะมีการปลูกพืชผักสวนครัวต่างๆ ชนิดไว้เป็นอาหารบริโภคในช่วงฤดูฝน ซึ่งเป็นการปลูกพืชหลายๆ ชนิดผสมกัน เป็นภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงที่ทำนับเวลาเป็นร้อยๆ ปี ดังนั้นเราควรรักษาลักษณะของชุมชนเช่นนี้ไว้

นายกำราบ พานทอง ได้มีมุมมองในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านในพื้นที่ภาคใต้ ว่าปัจจุบันเกษตรแผนใหม่หรือเกษตรสมัยใหม่ ไม่น่าจะเป็นการเกษตรที่ติดอยู่กับการใช้สารเคมีจำนวนมาก น่าจะเป็นเรื่องของกรพยายามทำอะไร ถึงจะให้คนอยู่รอดและสิ่งแวดล้อมอยู่รอดด้วย จากการเข้าไปศึกษาในชุมชนภาคใต้ จากยอดเขาถึงชายฝั่งจะมีระยะประมาณ 30-100 กิโลเมตร ซึ่งในระยะดังกล่าวจะพบตั้งแต่ป่าใหญ่ลงมาเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ถัดลงมาจะเป็นสวนยางเชื่อว่าอายุแก่ที่สุดประมาณ 70 ปี ถัดลงมาพบว่ามีสวนผลไม้จำนวนมาก แล้วก็พื้นที่นา มีทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีป่าพรุ และก็มีชายเลนซึ่งเป็นพื้นที่ชายฝั่ง ระบบเหล่านี้หลายพื้นที่มีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน หากมีการทำลายพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง จะมีผลกระทบต่อซึ่งกันและกันอย่างมาก เช่นเมื่อมีการถางป่าในพื้นที่ตอนกลางหรือตอนบน ผลกระทบจะเกิดขึ้นทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็นป่าที่ต้นน้ำ ป่าที่ถัดลงมาเป็นพื้นที่นา พื้นที่ป่าพรุ พื้นที่ป่าชายเลน ผลกระทบอุทกภัยที่เกิดที่บ้านคีรีวงค์เมื่อประมาณ 2531 ทำให้แผ่นดินถล่ม ตะกอนโคลนจำนวนมากที่ไหลลงสู่เบื้องล่างหนาถึง 2-3 เมตร

ขณะนี้กลุ่มเป้าหมายที่เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกได้เลือกใช้ คือกลุ่มที่อยู่บริเวณ 9 ลุ่มน้ำ ตั้งแต่หลังสวน คลองยัน ตะกั่วป่า ทางซีกตะวันตก แม่น้ำตรัง คลองมาลาเกตู แม่น้ำปากพนัง คลองเทพา จนกระทั่งถึงลุ่มน้ำสายบุรี ลุ่มน้ำเหล่านี้เมื่อศึกษาความสัมพันธ์เป็นระบบทั้งหมดโดยเอาความคิด เรื่องที่จะต้องพึ่งพาอาศัยตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ สิ่งที่เกิดขึ้นควรจัดเป็นระบบ พยายามดูว่าถ้าเชื่อมโยงให้เห็นในเรื่องของการทำงาน โครงการป่าชาย หรือพืชร่วมยาง หรือการสนับสนุนให้เปลี่ยนจากยางพาราไปสู่ระบบการเกษตรเพื่อการอนุรักษ์ได้อย่างไร ขณะนี้ทราบว่าเจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยยางสงขลาได้มีโครงการวิจัยเรื่องพืชร่วมยาง เกิดขึ้นประมาณ 100 กว่าโครงการ แสดงว่าเริ่มเป็นนโยบายของรัฐบาลแล้ว พืชร่วมยางที่คุณค่าทางเศรษฐกิจได้แก่ มังคุด ซึ่งได้ขยายผลไปสู่จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็น 1,000 รายแล้ว หลายท่านในภาคใต้ได้ดำเนินระบบเกษตรกรรมในสวนยาง ซึ่งจะมีทั้งยางพาราพืชพื้นบ้าน มีทั้งสัตว์ป่า มีทั้งปลา เนื่องจากเป็นพื้นที่ๆ สมบูรณ์เมื่อได้มีการวิเคราะห์ทั้งหมดเปรียบเทียบกับ การปลูกพืชเชิงเดี่ยวแล้ว (ในกรณีของปะหล่น) การปลูกพืชแบบหลากหลายจะให้ผลตอบแทนสูงกว่าพืชเชิงเดี่ยวประมาณ 6 เท่า และเมื่อวิเคราะห์ไปถึงความสามารถฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมยิ่งจะมีศักยภาพสูงกว่ามาก ดังนั้นสวนปะหล่น หมัดหลี่ จึงถือว่าเป็นมหาวิทยาลัยชาวบ้านที่สามารถเข้าไปศึกษาในด้านการจัดการการเงินทุนของชุมชนเป็นแหล่งการจัดการด้านหัตถกรรม ด้าน

การต่อสู้ของชุมชน จากกรณีศึกษาในพื้นที่ภาคใต้สามารถนำมาปรับปรุง การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะการปลูกผลยางพารา ทั้งนี้เพื่อให้สามารถตอบสนองทางเศรษฐกิจได้สูงและลดการล่มสลายทางนิเวศน์วิทยา ดังนั้นจึงได้มีการร่วมมือกับ ศูนย์วิจัยยาง กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และพยายามประสานงานทั้งหลายๆ ฝ่ายตั้งแต่ การศึกษานอกโรงเรียน วิทยาลัยเกษตรกรรม กรมป่าไม้ โดยการวิจัยที่เราเรียกว่าโครงการวิจัย พืชร่วมยาง ซึ่งเป็นงานระยะยาวอาจจะใช้เวลาถึง 20 ปี

ผู้ดำเนินการอภิปราย ได้สรุปถึง 3 วิทยาการที่ได้มีมุมมองในลักษณะคล้ายๆ กัน คือ พยายามเชื่อมโยงว่าระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืนจะสัมพันธ์กับระบบของชุมชน ถ้าชุมชนมีความเข้มแข็ง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนจะยั่งยืน และคิดว่าระบบป่าไม้ที่ยั่งยืน ระบบสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนจะขึ้นอยู่กับระบบเกษตรที่ยั่งยืน และเมื่อใดระบบเกษตรล่มสลายอย่าหวังว่าป่านั้นจะอยู่ในประเทศไทยและระบบชุมชนหลายแห่งต้องล่มสลาย

นายวิระวรินทร์ วีระประศาสน์ (ตัวแทนของกลุ่มที่อยู่ในราชการและกลุ่มในภาคเอกชน ที่มองเห็นชีวิตของคนที่เป็นเกษตรกรในพื้นที่เขตอนุรักษ) ผู้อภิปราย ได้เล่าถึงประสบการณ์ที่ตัวเองที่เข้าไปทำงานอยู่ในทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งเป็นป่าอันยิ่งใหญ่ของโลกในขณะนี้ และในป่าที่ยิ่งใหญ่ผืนนั้น ไม่ได้มีเฉพาะป่าไม้และสัตว์ แต่มีชุมชนที่คนอยู่ในนั้นด้วย และตั้งรกรากกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ชุมชนตรงนั้นอยู่ได้อย่างไรกับป่านั้น ถ้าชุมชนเหล่านั้นเป็นผู้ทำลายแล้ว ทางราชการคงไม่มีโอกาสไปประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเป็นมรดกทางธรรมชาติของโลกในปัจจุบัน สิ่งนี้ได้มีการโยงโยงกันจนทำให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรมรดกโลกชิ้นนี้นั้น ต้องมีการจัดการร่วมกันระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ มนุษย์ และที่ดิน

ผู้อภิปรายได้ยกปัญหาที่จังหวัดกาญจนบุรี ที่เกษตรกรผลิตผักเป็นการค้าโดยทำในพื้นที่ขนาดใหญ่มีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชมาก เพื่อหวังให้ได้ผลิตผลที่มีรูปสวยตามความต้องการของพ่อค้าและตลาด ซึ่งสิ่งนี้จึงเป็นข้อคิดที่ว่าน่าจะมีการหาทางออกให้กับเกษตรกร เพื่อลดการใช้สารเคมีซึ่งอาจจะเป็นอันตรายต่อตัวเกษตรกรเองและผู้บริโภค จากประสบการณ์ของผู้อภิปรายที่เข้าไปดำเนินงานในทุ่งใหญ่นเรศวรและได้รับการถ่ายทอดวิชาการจากผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ทรงคุณความรู้ชาวกะเหรี่ยง วิชาที่ได้เรียนรู้ไม่ได้มีการเขียนไว้ในตำรา แต่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดำเนินการกับการจัดการทรัพยากรสัตว์ป่าและการเกษตร กะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวรมีการจัดการทางการเกษตร โดยการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งหมายถึงการใช้พื้นที่สำหรับการเกษตรโดยเฉพาะสำหรับปลูกข้าวไร่ในพื้นที่ไม่กว้างขวางนัก โดยเฉลี่ยชาวกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวรมีสมาชิก 6 คนต่อครอบครัว จะใช้พื้นที่ปลูกข้าว 8 ไร่ และจะปลูกในพื้นที่เดิมไม่เกิน 2 ปี ก็จะเคลื่อนย้ายไปทำอีกที่หนึ่ง และจะปล่อยให้พื้นที่นั้นให้กลับสภาพเป็นป่าอีกภายในระยะเวลา 7-8 ปี ดังนั้นเกษตรกรรายหนึ่งจะมีระบบหมุนเวียนพื้นที่ โดยมีพื้นที่รวมหมุนเวียน ไครหมุนเวียนตรงไหนขึ้นอยู่กับคนพื้นที่ที่จะเลือก โดยใช้ภูมิความรู้ว่าพื้นที่ตรง

นั้น สมบูรณ์กลับคืนมาหรือยัง

การป้องกันกำจัดศัตรูพืชของชาวกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นั่นได้ใช้ภูมิปัญญา นอกจากจะทำการปลูกข้าว 3 ชนิด ที่มีอายุการเก็บเกี่ยวต่างกัน จากนั้นถ้าเอาไม้ประดู่ป่าแช่น้ำไว้ 2 คืน แต่การแก้ปัญหาของกะเหรี่ยงมีเรื่องของจิตวิญญาณด้วย และทำการบอกกล่าวกับผีบรรพบุรุษว่าไร่ข้าวของตนกำลังเจอปัญหาผีห่ามาลง จากนั้นก็เอาน้ำแช่เปลือกประตูไปราดไว้ในที่สูงจุดเดียว ที่ทำเช่นนี้ เพื่อที่จะให้ฝนชะล้างลงมาอยู่ที่เทือกซึ่งได้ทำกันไว้ หลังจากนั้นจึงเอาเชือกมาถักเป็นบริเวณปลูกข้าว ห้ามคนผ่านเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์ ซึ่งในระยะเวลาหนึ่งอาทิตย์นี้ก็มีนกจำนวนมากลงไปกินแมลงที่จะทำลายข้าว

ในกรณีของการใช้ปุ๋ย ชาวกะเหรี่ยงจะไม่มีการใช้ปุ๋ยเพราะคิดว่าเป็นบาปที่ไปบังคับต้นไม้ซึ่งเป็นเรื่องที่มีชีวิตให้มีการเจริญเติบโต ที่จริงแล้วควรจะให้มีการเจริญเติบโตตามธรรมชาติ และผู้ปลูกผู้ดูแลจะต้องมีจิตใจดีต่อพืชจึงจะทำให้ได้ยอด่างดี ซึ่งการดำเนินดังกล่าวจะเห็นว่าเป็นเรื่องความใกล้ชิดของเกษตรกรที่ต้องดูแล ต้องคอยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ผู้อภิปรายได้ยืนยันว่าคนกะเหรี่ยงที่อยู่ในทุ่งใหญ่เป็นผู้ที่ช่วยอนุรักษ์ป่ามาจนถึงทุกวันนี้ และได้สรุปข้อคิดเห็นว่า

1. จะดำเนินการเกษตรอะไรก็ตาม ก็ขอให้รูปแบบการเกษตรนั้นทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตัวเองได้ ไม่ต้องพึ่งบริษัท ไม่ต้องพึ่งพ่อค้า
2. ขอให้มองการเกษตรที่เป็นลักษณะขององค์รวม ไม่ได้มองแยกส่วน ไม่ได้มองพืชใดพืชหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ให้มองความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งนั้นกับมนุษย์ให้ได้
3. ขอให้มองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้มนุษย์อยู่ได้หรือไม่ได้

นายพูนจิตต์ กาลพัฒน์ (เกษตรกรจากจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีพื้นที่เพียง 12 ไร่ สามารถประกอบอาชีพจนประสบความสำเร็จ) ได้เล่าถึงประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมการเกษตรในพื้นที่ 12 ไร่ ว่า ครั้งแรกใช้พื้นที่ปลูกข้าว ได้ผลผลิตเฉลี่ยประมาณ 200 กิโลกรัมต่อไร่ และในช่วงทำนา ยังไม่ได้ผลผลิตจะต้อง ไปยืมข้าวเขามากิน ยืมเขามา 10 ปี ต้องไปใช้เขา 15 ปี ในระหว่างการทำนาได้สังเกตว่าสามารถจะเพิ่มผลผลิตของข้าวให้สูงขึ้นได้ คือต้องทำร่องน้ำบริเวณรอบพื้นที่นาเพื่อกักเก็บน้ำในนา ผลปรากฏว่าการทำนาในปีต่อมาได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น 400 กิโลกรัมต่อไร่ แต่หลังจากนั้นการปลูกข้าวไม่ได้ผล เนื่องจากเป็นโรคใบไหม้ และได้รับคำแนะนำให้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัด ปรากฏว่าไม่ได้ผล ผู้อภิปรายจึงแก้ปัญหาโดยการจัดระบบการให้น้ำใหม่ โดยทำเป็นคลองตามแนวน้ำมีความยาว 200 กว่าเมตร ปรากฏว่าหลังจากจัดระบบเสร็จ การทำนาปรากฏว่าไม่มีโรคระบาดอะไรเลย และได้ผลผลิตเฉลี่ยข้าวสูงถึง 700 กิโลกรัมต่อไร่ แต่การทำนาก็ยังคงเป็นหนี้อยู่ ตอนแรกเป็นหนี้ข้าว ต่อมาเป็นหนี้ ธกส. ซึ่งได้ยืมมาเพื่อลงทุนปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อให้มีรายได้สูงขึ้น การปลูกพืชในระยะหลังได้ใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืชชนิดต่างๆ โดยใช้เงินทุนที่ยืมมาจาก ธกส. ในระยะปีแรก ปรากฏว่าได้ผลดี ทำให้มีรายได้ถึง 40,000 บาทในพื้นที่เพียง 2 ไร่เศษจึงคิดว่าเป็นวิธี

การที่ถูกต้องที่สามารถที่จะทำให้ร่ำรวยได้ แต่การทำเกษตรโดยใช้สารเคมีเป็นเหตุให้เกิดอาการเจ็บป่วย อ่อนเพลียกินอาหารไม่ได้ ต้องเข้ารักษาในโรงพยาบาลเนื่องจากถุงน้ำดีอักเสบและไหล่หลุด จากเดิมที่เป็นหนี้ ธกส. เพียง 3,000 บาทเพิ่มเป็น 50,000 บาท ในระยะเวลาต่อมา ดังนั้นจึงเริ่มมีความคิดหันมาทำการเกษตรแบบค่อยเป็นค่อยไป จึงได้วางแผนดำเนินการทำร่องน้ำเกษตรขอยเป็นคันคูให้เป็นระเบียบในพื้นที่นาบางส่วน แล้วทำการปลูกไม้ผล มะม่วง มะพร้าว โดยไม่มีการใช้สารเคมีใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนพื้นที่ๆ เหลือทำการปลูกข้าวโดยไม่ใช้สารเคมี ในพื้นที่ปลูกไม้ผลจะทำการปลูกพืชผักชนิดต่างๆ แซม ก็สามารถมีรายได้ผ่อนหนี้กับทางธกส. ได้ และเพียงในระยะเวลา 5 ปีก็ใช้หนี้ให้กับธกส. หหมด

จากผลการดำเนินเกษตรธรรมชาติได้ถูกเผยแพร่โดยมูลนิธิธรรมสันติ ได้มีเกษตรกรหลายรายได้มาศึกษาดูงานเพื่อนำไปปรับใช้ในพื้นที่ของตัวเอง แต่อย่างไรก็ดีผู้อภิปรายได้เห็นว่าในการแนะนำทางวิชาการให้เกษตรกรไม่ควรจะกำหนดรูปแบบการเกษตรที่ตายตัวให้ทำอย่างโน้น ให้ทำอย่างนี้ เพราะในแต่ละรูปแบบจะมีความเหมาะสมในแต่ละเฉพาะพื้นที่

หลังจากจบการอภิปรายของคณะวิทยากรแล้ว ผู้ดำเนินการอภิปรายได้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาได้มีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็น ในเรื่องของมุมมองของชุมชน ต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมสัมมนา ได้เสนอความคิดเห็นหลายท่าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ เนื่องจากประชากรของประเทศไทยส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร ดังนั้นในการวางแผนการเกษตรจะต้องมีการวางแผนร่วมกันในบุคคลทุกระดับ เมื่อมองไปในอนาคตว่า ทำอย่างไรจึงจะสงวนไว้ซึ่งทรัพยากรของประเทศเพื่อให้ใช้ได้ชั่วลูกชั่วหลาน ต้องมองถึงความสำคัญของเกษตรกร ซึ่งเป็นบุคคลส่วนใหญ่ของประเทศ จะต้องมีการยอมรับการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีต่างๆ ที่ได้คิดค้นขึ้นมาแต่การเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องเป็นทางสายกลาง และรู้ถึงคุณธรรมรู้เท่าถึงการณถึงสิ่งที่ดีและไม่ดี แล้ววางแผนร่วมกันเพื่อวันข้างหน้าต่อไปเพื่อที่จะให้ได้การจัดการทรัพยากรที่ดีที่สุด

๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐